

מאמרי הגות וצפונות בפרד"ס התורה בעמק הפרשה

פרשת שופטים

מאת
משה בכמה"ר עזרא בצרי

שנת התשפ"ב

סמיכות פרשת מינוי שופטים לפרשה הקודמת

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק".

הפרשה הקודמת פרשת ראה, עסקה בסיומה במצות ראה לעלות לרגל שלוש פעמים בשנה. שלושה טעמים ב'בעל הטורים', על סמיכות פרשה זו לפרשתנו העוסקת בתחילתה במינוי שופטים.

א. כי הרגלים על פי השופטים, שהמועדים נקבעים על פי הסנהדרין, (סנהדרין נוטריקון: שונאי הדרת פנים)¹.

ב. משום שהם המעשים להביא את הנדרים ונדבות.

ג. משום שהם המזהירים את העם שלא לחטוא ברגלים.

והספורנו פירש שאחר שהזהיר על המצוות להמון העם, ציוה ענייני מנהיגיו, והם השופטים והמלכים, הכהנים והנביאים, אשר בתקונם יתוקן ענין ההמון, ובקלקולם יקולקל.

עוד כתב 'בעל הטורים' שיש לקרוא את סיום הפרשה הקודמת עם תחילת פרשתנו: ² "אִישׁ כְּמִתְּנֵת יָדוֹ כְּבִרְפֹת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ שֹׁפְטִים...". כלומר שהשופטים היו מצווים לתת למי שהוא עני, וכן הציבור מוזהר לתת לשופטים מברכת ה'. ואפשר להוסיף, שעצם מציאותם של השופטים המנהיגים כראוי, היא ברכה לעם כולו.

הפסוק נדרש בכמה פנים: 'שופטים ושוטרים', יש למנות שופטים כאלו שיש להם כח של שוטרים, לרדות בעם שיצייתו לדין. 'תתן לך' – ולא לגויים, 'מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל'.³

נראה לרמוז שיש לציבור לממן את השופטים והשוטרים מממונם, שכן סופי תיבות 'שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך' – ממנך לך, כלומר, שמממונך תפריש לך להחזיק שופטים ושוטרים.

היום שאין לנו שופטים סמוכים איש מפי איש, כפי שהיה בעבר, והדיינים רק כשלוחים של הראשונים לדון בדברים השכיחים, עלינו להעביר בתפילת 'השיבה שופטינו כבראשונה, ויועצינו כבתחילה', אלו הסנהדרין שנמלכין בהם,⁴ ושיקויים בנו חזון ישעיה: ⁵ "וְאֶשְׁיבָה שֹׁפְטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה

¹ תוספות יום טוב.

² דברים טז, יז.

³ תהלים קמז, יט.

⁴ עיין משאת המלך על ישעיה א, כו.

⁵ ישעיה א, כו-כז.

ויעצין כבתחלה, אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה. ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

רמז למניין הדיינים

הרוקח כותב, כי שלוש לשונות של משפט בפסוק הראשון: 'שופטים', 'ושפטו', 'משפט'. מכאן רמז לדיני ממונות בשלושה. כמו כן יש ג' שורות יושבות לפני סנהדרין.⁶

ובג' מקומות יושבים, בהר הבית, בפתח עזרה, ובלשכת הגזית.⁷ והרמז: ⁸ "והנה שם שלשה עדרים צאן רבצים עליה".⁹ ולכן סמך 'שלוש פעמים' בפרשה הקודמת לשופטים.

עוד כתב כי בפרק קי"ט בתהלים יש 23 פעמים את השורש 'שפט',¹⁰ שדיני נפשות דנים בעשרים ושלושה.¹¹

לאור דבריו אפשר לומר שלכן המילה 'משפט', בצורה זו בלבד, מופיעה שלוש פעמים דוקא במזמור קי"ט בתהלים.

רמז נוסף בפרשה לשלושה, ניתן למצוא בכך שבפרשה יש 3 פרשיות פתוחות מלבד 15 סתומות. וכן הפרשה מכילה 3 סדרים.¹²

אין אות ט' בפרשת המלך

בהמשך הפרשה נאמר בפרשת מינוי המלך:¹³

"כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא. רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הנה עוד. ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו ויכסף ויזקב לא ירבה לו מאד. והנה קשבתו על פסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הפהנים הלויים. והנה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם. לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאלו למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל".

הרוקח מציין כי כל האותיות מופיעות בפרשה זו, כולל האותיות הסופיות מנצפ"ך, חוץ מהאות ט'.

ומבאר כי ט' מלכים רשעים יצאו מדוד, ובט' לחודש תמוז הובקעה העיר, ובט' באב חרב הבית. וט' דורות מפרץ ועד דוד, ופר"ץ בא"ת ב"ש – וג"ה – בגימטריה דו"ד.

וכן אות ט' נעלמת במזמור כ"ד בתהלים 'לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה'. והמדרש,¹⁴ מונה עשרה

⁶ סנהדרין לז, א.

⁷ סנהדרין עו, ב.

⁸ בראשית כט, ב.

⁹ בראשית רבה ע, ח. עיין שם שנדרש פסוק זה בכמה פנים.

¹⁰ פרק זה כידוע הינו שיר הלל לתורה. ומשבח בו גם את משפטי התורה בפרטות, ובג' צורות שונות: משפטי, משפטיך, ומשפט. ובכל מיני צירופים של אותיות השימוש. וגם זה כאמור רמז לדיני ממונות בשלושה.

¹¹ סנהדרין פ"א מ"א.

¹² כאשר הפרשה מתחילה בתחילת סדר ומסתיימת באמצע סדר, וזאת בניגוד לכך שהיא מתחילה באמצע פרק ומסתיימת באמצע פרק לפי החלוקה לפרקים. על החלוקה לסדרים ראה בהקדמה לתנ"ך קורן.

¹³ דברים יז, יד-כ.

¹⁴ פרקי דרבי אליעזר (פרק יא, ולפי נו' אחר פ"י): 'י' מלכים עמדו בעולם ומשלו מסוף העולם ועד סופו, המלך הראשון זה הקדוש ברוך הוא, השני הוא נמרוד, השלישי יוסף, הרביעי שלמה, החמישי אחאב, הששי נבוכדנצר, השביעי כורש, השמיני אלכסנדרוס, התשיעי מלך המשיח, העשירי חוזרת המלוכה לבעליה מי שהיה ראשון מלך

מלכים, ואת הקב"ה מונה כראשון ואחרון, נמצא שיש תשעה מלכים, הקדוש ברוך הוא, ושמונה מלכים בשר ודם. ולכן בתפילת 'יראו עינינו' שאומרים בחוץ לארץ בתפילת ערבית, יש תשע פעמים 'מלך'. וכן במזמור 'תהלה לדוד' עד 'תהלת ה' ידבר פי' יש ט' הוי"ו"ת, וכן תשעה מלכים צדיקים היו מדוד.¹⁵

עוד כתב בפירושו לסידור התפילה:¹⁶

ויהי בישורון מלך¹⁷ - ט' תיבות, כנגד ט' מלכים שבעולם.

עוד כתב שיש תשעה מקומות בהם נסמך לשון 'ברכה' אצל לשון 'שם':¹⁸

"וט' ברוך אצל שם, 'ברוך שם כבודו לעולם' - א', 'שירו לה' ברכו שמו' - ב', 'הודו לו ברכו שמו' - ג', 'יהי שם ה' מבורך' - ד', 'ואברכה שמך לעולם ועד' - ה', 'ויברך כל בשר שם קדשו' - ו', 'שמיא דאלהא מברך' - ז', 'ויברכו שם כבודך' - ח', 'וה' לקח יהי שם ה' מבורך' - ט', הרי ט'. שאין לחשוב 'ברכי נפשי את ה', וכל קרבי את שם קדשו, כי הברכה אצל שם אינו. וט' נעלמת בענין מלך הכבוד בתהילים,¹⁹ וכן ט' נעלמת במזמור 'לה' הארץ ומלואה', וכן ט' נעלמת בפרשת המלך 'אשימה עלי מלך'.

יש לקשר חידושו זה עם מה שכבר כתבנו בפרשת ואתחנן על האות ט' שנעלמה בלוחות הראשונים. כי בלוחות המתוקנים בשלימות מידו יתברך, אין שום מגרעת ושום חסרון, ואמורה להנתן לשלמים שאין אצלם עניין טוב ורע, שכולם בבחינת טוב, אבל בלוחות שניים שהם מעשי ידי אדם, שם שייך עניין של טוב ורע.

בכל שעריך

פרשת שופטים נקראת תמיד בחודש אלול, ורמז יש בה לכל אדם לפקח בימים אלו על שעריו של האדם בפנים, העינים, האזנים, החוטם והפה. שיש לבקר ולשפוט איך להשתמש בשערים אלו כראוי.

אצטט קטע יפה מתוך הגיליון השבועי של ידידי היקר, כה"ר גבריאל צבי רדנר שליט"א:

'שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך' - פסוקים אלו מציבים לכל יחיד ויחיד את הגדרים של

הוא יהיה אחרון מלך, שנאמר: 'אני ראשון ואני אחרון', ואומר 'והיה ה' למלך על כל הארץ', הרי מנינו ט' מלכים שמלכו בכפה. (ועיין שם שפרעה ואחשוורוש לא מלכו לגמרי על כל העולם). לכך בפרשת המלך בשופטים ושופטים כל אותיות א"ב חוץ מן ט', לכך תקנו ט' 'מלך' ביראו עינינו.

עוד ביאר הרוקח: שהוא ממליך מלכים על מנת שימאסו בט' דברים כדוד, וישפוט בט' דברים ואז ישמע תפילתם: לא אשית לנגד עיני דבר בליעל - א', עשה סטים שנאתי לא ידבק בי - ב', לבב עיקש יסור ממני - ג', רע לא אדע - ד', מלשני בסתר רעהו אותו אצמית - ה', גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל - ו', לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה - ז', דובר שקרים לא יכון לנגד עיני - ח', להכרית מעיר ה' כל פועלי און - ט'.

ובפירושי סידור התפילה לרוקח [מז] אתה קדוש עמוד שכו:

בימלוך ט' תיבות, כנגד ט' ימלוך ה' צבאות בקרייה, כגון המלך ה' צבאות שמו, וכגון ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה, וכגון ה' צבאות מלכי, כך ט' צבאות אצל מלך, כנגד ט' מלכים בעולם ח' בשר ודם והקב"ה ראשון ואחרון בפרקים דרבי אליעזר, לכך תיקנו ט' מלכיות ביראו עינינו.

¹⁵ וכן 'אשי ה' - תשעה כתובים, כי מט' שעות עושין התמיד, ¹⁵ תשעה עוסקין בו, ¹⁵ את הכבש האחד תעשה' אותיות תשעה, לכן נעלם ט' מעולת תמיד העשויה. והטעם לכך ביאר בפרשת פינחס שאין את האותיות ג' וט' כי צריך שהכהן יהיו ללא שנשא נשים בעברה, ואם נשאן חייב לפוטרו בגט.

¹⁶ [קלב] מלכיות עמוד תרסא.

¹⁷ דברים (לג, ה): 'ויהי בישורון מלך ביהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל'.

¹⁸ פירושי סידור התפילה לרוקח [פב] יראו עינינו עמוד תעא.

¹⁹ הגר"ק שליט"א משער שהכוונה למזמור כט, הבו לה' בני אלים.

התורה להקמת מערכת אכיפה משפטית בחברה הקדושה של הציבור הישראלי. התורה משתמשת כאן בלשון יחיד כדי להדגיש שאין המערכת המשפטית שייכת ל"אליטה" סגורה המתנשאת מעל הכלל ושולטת בו על פי קריטריונים אישיים של חברה. לכל יחיד ויחיד יש חלק בבניית מערכת מתוקנת וטהורה של שופטים ושוטרים בכל אתר ואתר.

מצווה התורה למנות דיינין הפוסקים את הדין ושוטרים הרודין את העם אחר מצוות השופטים ומכין וכופתין את בעל הדין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט. היכן ימצאו השופטים? 'בכל שעריך' – בכל עיר ועיר, ובכל שבט ושבט.

לא תמיד מסוגלת מערכת המשפט המקומית - שבטית לתת מענה לכל בעיה מתעוררת. מעל מערכת בתי הדין המקומיים והשבטיים יש בית דין גדול בירושלים, 'סנהדרין' בבית המקדש, שתפקידו להורות בכל דבר קשה ומחלוקת שאיננה מוצאת פתרון בבית הדין המקומי.

ובדרך רמז על הפניה בלשון נוכח יחיד במקום אל פניה אל הרבים: 'תתן לך' במקום 'תתנו לכם', 'בשעריך' ולא 'בשעריכם', כותב החיד"א בשם רבי חיים ויטאל, שבגופו של כל אדם יש כמה שערים, והם: שער הראיה, שער השמיעה, שער הריח, שער הדיבור, שער האכילה, ועוד.

הפסוק הראשון בפרשה מלמדנו שצריך האדם לעשות לעצמו דין וחשבון בכל ענייניו, ולכן דיבר הכתוב בלשון יחיד ואמר 'תתן לך' כי כל אחד ואחד בעם ישראל מצווה על כך. אם האדם משגיח ומפקח על שעריו, אינו מביט במקומות שאסור לו להביט, אינו שומע דברים שאסורים לו לשמוע, אינו מריח ריחות אסורים, אינו אוכל מאכלות אסורים, שומר על פיו ולשונו, יזכה שתתקיים בו מידה כנגד מידה, כנאמר: ²⁰ "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". ויפתחו לפניו שערי שלוש מאות ועשר עולמות כנאמר: ²¹ "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא". דהיינו כשתעלה הנשמה למקור מחצבתה יפתחו לפניה כל השערים.

אבחנה מקורית מביא החיד"א על השוחד אשר יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים. ²² דורשי רשומות אמרו שאחרי אותיות: ש ח ד באות האותיות: ת ט ה. רמז שאחר השוחד תבוא הטית משפט, וממשיך החיד"א - "ואני בעניי אומר עוד, שהאותיות הקודמות ל 'שחד' הן ר ז ג המצטרפות לרגז וגם לגזר, כי על ידי השוחד יש חס ושלוש רוגז בשמים ואחר כך גזר דין קשה, רחמנא ליצלן".

ויסלף דברי צדיקים

ראה בפרשת וירא מאמר על צדיקים מלא וחסר.

צדק צדק תרדוף

ראה מה שכתבתי במאמר על המילים הכפולות.

על פי שנים עדים

ראה מה שכתבתי במאמר על שני ושנים.

²⁰ ישעיה, כו, ב.

²¹ משלי ח, כא.

²² טז, יט.

ארבע קריאת שמע בכל יום

"וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרַבְתֶּם הַיּוֹם לְמַלְחָמָה עַל אֲיִבֵיכֶם אֶל יָרֵךְ לְבַבְכֶם, אֶל תִּירָאוּ, וְאֶל תַּחְפְּזוּ, וְאֶל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם."²³

כתב רבינו אפרים כשהיו יוצאים למלחמה היו אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואמר ד' דברים, אל ירך, אל תיראו, אל תחפזו, אל תערצו, כי ד' מחנות שכינה עמכם.

ואפשר לרמוז מה שכתב רבינו האריז"ל,²⁴ שבכל יום אנו אומרים ארבע פעמים יחוד ה' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, בקרבנות של שחרית, ביוצר, בערבית, וקריאת שמע שעל המטה. וביאר סוד כל אחד ואחד.

ונרמז בפסוק 'ואמר אלהם שמע ישראל', שיגידו ארבע פעמים שמע ישראל, ובזכות זה ד' דברים אל ירך, אל תיראו, אל תחפזו, אל תערצו.

וכתב ב'מחשוף הלבן',²⁵ ארבע פעמים מופיע בכל המקרא המילים 'שמע ישראל',²⁶ שצריך לומר בכל יום ארבע פעמים את פסוק היחוד: 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'. ומופיע עוד פעם אחת 'ושמע ישראל',²⁷ כנגד הפעם החמישית שאומרים 'שמע ישראל' בכתר של תפלת מוסף ביום שבת קודש, וביאר בהרחבה הקבלות בין הפסוקים ל'שמע ישראל'.

ובספר 'ניצוצי שמשון',²⁸ במכתב רבינו שמשון מאוסטרופולי ה' יקום דמו, כתב שראה בחזיון לילה בפרשת וארא, את הגאון הגדול מוהר"ר נטע מקראקא בעל ספר 'מגלה עמוקות', ואמר בפירוש הפייטן:²⁹ "דין נשמע תורת שמע בכל לשון להתמלל, הלא נודעה בארבעה אשר פירשו זקנינו". ודבריו סתומים מאד, ואמר לי שפירוש החרוז הזה יש לו סודות עליונים, אך לפי פשוטו כך פירושו, שבד' מסכתות בגמרא מוזכר שאפשר לומר 'שמע ישראל' בכל לשון, לא פחות ולא יותר. ואלו הן: סוטה לב, ברכות יג, מגילה יז, שבועות לט. ולפי זה כוונת הפייטן לומר שהדין שאפשר לומר 'שמע' בכל לשון מוזכר בתורה שבעל פה מזקנינו האמוראים בארבע מקומות בש"ס.

וכתב 'היכל הברכה',³⁰ שבזכות אמירת ארבע פעמים שמע ישראל בכל יום מאיר נר ישראל ויזכו לגאולה השלימה. ונרמז בפסוק 'והיה עקב תשמעון', והי"ה אותיות שם הוי"ה כפול גימטריה עק"ב 26 כפול 172 הם 4472 כמנין ארבע פעמים הגימטריה של כל הפסוק שמע ישראל 1118 כפול ארבע.

ומוסיף שזהו יחוד שגילו לו בחלום, שזה מכניע כוחו של יצר הרע הנקרא בשם חמץ. ולכן כשנחלק חמץ לבין פ"ו (שם הוי"ה כפול בשם אלהי"ם) ונכפיל חמישים ושנים בשמונים ושש, התוצאה ארבע פעמים שמע ישראל 4472.

²³ דברים כ, ג.

²⁴ שער הכוונות דרושי קריאת שמע דף יט, ב.

²⁵ פרשת עקב.

²⁶ דברים ה, א. ו. ד. ט, א. כ, ג.

²⁷ דברים כז, ט.

²⁸ פרשת ואתחנן.

²⁹ יוצר לפרשת ואתחנן.

³⁰ בתחילת פרשת עקב.

כשהיו יוצאים למלחמה היו אומרים 'שמע ישראל' וכנגד זה נאמר ליהושע³¹:

"לא ימוש ספר התורה הזו מפיד וְהִגִּיתָ בוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמַר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בוּ פִי אֲנִי תְּצַלִּיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאֲנִי תִשְׁפִּיל. הֲלוֹא צוֹיִתִּיךָ חֶזֶק וְאַמֶּץ אֶל תַּעֲרֹץ וְאֶל תַּחַת כִּי עִמָּךְ יִדְוֶד אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךְ".

יש כאן ארבע לשונות: חזק, ואמץ, אל תערוץ, ואל תחת.

צירוף המילים 'חזק ואמץ' מוזכר תשע פעמים בכל המקרא, פעמיים מהם בחומש דברים ונאמר ליהושע³² ועוד ארבע פעמים נאמר ליהושע בספר יהושע³³ ופעם אחת מופיע בישעיה³⁴, ופעמיים בדברי הימים³⁵ בדברי דוד לשלמה.

"וְהִוָּצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוּ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדְּבָר הַרְעָה הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוּ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ".³⁶

לכאורה יש כאן כפל מילים מיותר, שהפסוק חוזר על עצמו במילים: 'את האיש או את האשה'.

וכתב רבי יוסף בכור שור, שדרך המקרא כך, שלא פירש למה כפל, כמו: "נשאו נהרות ה'",³⁷ ולא פירש מה נשאו, וכפל ופירש - "נשאו נהרות קולם".

וה'העמק דבר' פירש שבא לדרשה לפניו ולאחריה. לפניו כמובא,³⁸ שדוקא איש או אשה נידון בשעריך, בסנהדרין של כ"ג, להוציא שבט שלם או עיר הנדחת, הנידון דוקא בסנהדרי גדולה. ולפי זה משמעות 'אל שעריך' באופן אחר מפשוטו של מקרא, אלא בבית דין של אחד שעריך. ונדרש גם לאחריה בספרי, לפי שמצינו שהנדחים בסיף, יכול אף המדיחים, תלמוד לומר 'את האיש או את האשה וסקלתם'. לפי שמצינו שאין עושים עיר הנדחת לא על פי אחד ולא על פי נשים, יכול יהיו פטורין, תלמוד לומר, 'את האיש או את האשה וסקלתם'. ועיין עוד ב'משך חכמה'.

"וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יְדִינּוּ לֹא (שפכה כתיב) שְׁפָכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעִינֵינוּ לֹא רָאוּ".³⁹

צורת הכתיב של תיבת 'שפכו' באות ה' בסוף המילה. הדבר מרמז על כך שלא שפכו בשום דרך אפשרית ולא גרמו לכך, כמשמעה של האות ה' האוררית, בכל דרך אפשרית, וכמו שפירש רש"י, וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם, אלא, לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוויה.

מכאן למדים על גודל האחריות שיש, שלא לגרום לסבב מיתה חס ושלום על כל אחד, אפילו בדרך רחוקה ביותר.

³¹ א, ח-ט.

³² לא, ז וכג.

³³ א, ו, ח, ט, יח.

³⁴ כח, ב.

³⁵ א כב, יג וכן בכח, כ.

³⁶ דברים יז, ה.

³⁷ תהלים צג, ד.

³⁸ סנהדרין טז.

³⁹ פרק כא, ז. ובאופן כללי על פרשת עגלה ערופה, ראה מה שכתב בזה בגיליון של שנה שעברה, 'מטעמי תורת חיים'.

מנין הפסוקים והמילים בפרשה

בפרשה צז פסוקים כמו בפרשת צו. והסימן: סלוא. וכן עבדיהו.⁴⁰ וכן עולה בגימטריה זמ"ן.⁴¹

ומספר תיבות: 1523 כמנין המילים המודגשות בפסוק מהפרשה:

"כִּי בּוֹ בָּחַר ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבֻטֶיךָ לְעַמְד לְאֶשֶׁת בָּשָׂם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים".⁴²

היות וימים אלו הם ארבעים ימי הרצון שניתנו לנו באהבת הבורא אותנו, נביא כאן קטע נרחב מתוך המאמר 'ארבע וכפולותיו' הנוגע לארבעים ימי התשובה.

התוכן: ארבעים - ט"ל - ארבעים חסר אחת / ל"ט מלקויות / ארבעים ימי הרצון / מנהיגים שופטים ומלכים / 39 מלאכות + שבתה = 40.

שלימות הארבע בכפולתו עשר, מסמל שלימות צורנית, כמו: ארבעים יום ליצירת הולד, התורה ניתנה לארבעים, ארבעים סאה במקוה, ארבעים מלאכות, ארבעים מלקיות. ולכן כשרוצים לשנות דבר-מה שינוי מהותי, יש להתמיד בפעולתו ארבעים פעם, כמו למשל לשנן דבר ארבעים פעם עד שזוכרים אותו כמונח בכיס, ואין אדם עומד על דעת רבו עד הגיעו לארבעים שנה.

כמו שהמספר ארבע מקיף את מכלול האפשרויות של היציאה מן הפרט אל הכלל, כך גם המספר ארבעים, מכלול המגבש ונותן צורה למה שהצטבר. וכמו שנראה משלל הדוגמות הבאות:

חניטת יעקב - ארבעים יום.⁴³ שינוי מהותי מהדרך להרקב. חניטה - כחניטת פירות.⁴⁴ וכן יש ארבעים יום של תהליך עשיית היין, החל מדריכת הענבים בגת, ממתי שהתירוש הופך ליין. תהליך של בשלות.

בידיעה והכרה:

בן ארבעים הכיר אברהם את בוראו הכרה מלאה.⁴⁵

⁴⁰ בתאג' אחר ובמחברת: ששה ותשעים צ"ו נגד המנין עבדיהו. והיא טעות הניכר וצריך לומר: שבעה ותשעים צ"ז.

⁴¹ וכתב ה'נוצר חסד' שבפרקי אבות צז משניות, כמנין השמות מ"ה וב"ן, שמהם החל ענין הזמן, כי קודם לכן היו רק אורות ללא כלים.

⁴² דברים יח, ה.

⁴³ בראשית נ, ג.

⁴⁴ רש"י הירש.

⁴⁵ יש על כך דעות שונות בחז"ל, וזה לשון הפסיקתא רבתי פרשה כא:

אנכי - א' זה אברהם אבינו, 'אחד היה אברהם' (יחזקאל לג, כד), ג' חמשים, שבן חמשים הכיר אברהם את בוראו. רבי חנינא ורבי יוחנן תרוייהו אמרין בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו. ריש לקיש אמר בן שלש שנים. ועיין ברמב"ם יד החזקה - הלכות עבודת כוכבים פרק א: ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. ובהשגות הראב"ד, א"א יש אגדה בן שלש שנים.

וכתב ה'מצרף השכל':

"ועל האמת כי היות האדם בן ארבעים, ראוי הוא לפי הטבע שיתחיל להיותו נגאל מיד הכוחות הגופניות, ויבין דבר מתוך דבר. וכבר רמזו זה באמרם בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. וכן רמזה עוד התורה ביצחק "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה" (בראשית כה, כ). והוא סוד הארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר. והולד בבטן בהיותו בן ארבעים יום תושלם צורתו, לזקוק העבור לזכר, ולכפל לנקבה. וזהו סוד מ"ם שהוא מולד. והנה כך הוא זמן הנדוד בעבורם "וכו' עיין שם דברים עמוקים מאד.

וב'רמתים צופים' - סימן א: "בן שלוש שנה הכיר אברהם אבינו את בוראו. וזה שמצינו חד תנא שאמר בן ארבעים

מתקופת האבות עד שקבלו את התורה מאהבה - ארבעים דורות.⁴⁶

ממשה עד רב אשי חותם התלמוד - ארבעים דורות.⁴⁷

המשנה מתחילה באות מ' 'מאימתי', ומסיימת באות מ' 'בשלוש'.

שנה ממנו ארבעים פעם, והיה לו דומה כמונח בכיסו.⁴⁸

ט"ל כריכות הציצית - כמנין ה' אחד.⁴⁹

ארבעים שנה לירד לסוף דעת רבו.⁵⁰

אין להורות הלכה עד גיל ארבעים.⁵¹

לימוד קבלה מגיל ארבעים – גיל הבינה.⁵²

40 תעניות להשגת התורה. רב יוסף ישב בארבעים תעניות.⁵³

40 תעניות ישב רבי עקיבא על בן הפחמי.⁵⁴

ושמונה שנה וכו'. מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי אין סוף להכרה. ולשון הכרה שייך בדבר שידוע בודאי.

⁴⁶ בתרגומים מובאת שושלת היוחסין של מרדכי בארבעים דורות מבנימין. ראה הרשימה בתרגום שני אסתר ב, ה.

⁴⁷ סדר הדורות - חלק תנאים ואמוראים אות כ: במגלה עמוקות א רמ"ו, מ' דורות ממשה עד רבי, ולהרמב"ם ממשה עד רב אשי מ' דורות".

⁴⁸ ברכות כח, א. ומגילה ז, ב.

⁴⁹ ועיין בן איש חי שנה ראשונה פרשת כי תצא לגבי המשקלות וכן בתחילת פרשת לך לך לגבי הציצית.
⁵⁰ לשון רבנו בחיי על דברים כט, ג: 'ואוזנים לשמוע עד היום הזה'. מכאן דרשו חז"ל (עבודה זרה ה, ב) שאין אדם עומד על דעת רבו עד ארבעים שנה, וכן אמרו במסכת אבות (ה, כא) בן ארבעים לבינה. וכן ב'בעל הטורים' שם: 'ולא נתן ה' לכם לב לדעת' - וסמוך לו 'ואולך אתכם ארבעים שנה'. רמז עד ארבעים שנים אין אדם עומד על דעת רבו.

וב'שפתי כהן' על דברים שם הוסיף: כמו שתירגם יונתן על פסוק (שיר השירים ב, ז) 'אם תעירו ואם תעוררו', שהולכים ארבעים שנה כדי שתערב ותתקיים התורה בגופן, שאם היו נכנסים מיד היו מתעסקים איש בכרמו ואיש בשדהו ואיש בתאנתו, והיתה התורה משתכחת מהם, לזה ישבו במדבר ארבעים שנה כדי שיתעסקו בה כדי שתהיה תקועה בהם.

וביאר ה'משכיל לדוד' שאין הכוונה עד מ' של לימוד אלא עד שיגיע לשנת הארבעים של ימי חייו, וזמנים הרבה יש כל אחד לפי ימי שני חייו.

⁵¹ עבודה זרה יט, ב. יורה דעה רמב, סל"א ברמ"א.

⁵² שפתי כהן על יורה דעה סימן רמו: "ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה, כמו שכתוב 'בן ארבעים לבינה', בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה. ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי, קומטו בלא עת כמו שמבואר כל זה בדברי חכמי האמת".

⁵³ בבא מציעא פה, א. ועיין עוד גיטין נו, א, ושם ב'בן יהוידע': הטעם שישב מ' שנה בתענית, להגין על ארץ ישראל שהיא ת' פרסה, מהלך מ' יום, וגבי מרגלים שתרו את הארץ ארבעים יום, נגזר עליהם מ' שנה במדבר יום לשנה יום לשנה, וכן הוא עשה להגין על ארץ ישראל שהיא מהלך מ' יום, שלא תחרב יום לשנה יום לשנה.

⁵⁴ פירושי סידור התפילה לרוקח (קז) עמוד תרב": מעשה ברבי עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות ופגע באדם אחד שהיה ערום ושחור כפיחם והיה טוען על ראשו כסבור עשרה טעונים, והיה רץ בהם כסוס שהוא רץ, גזר עליו ר"ע והעמידו, ואמר לאותו האיש למה אתה עושה עבודה קשה כזאת, אם עבד אתה ואדוניך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה אני מעשיר אותך, אמר לו בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי אותם הממונים עלי, אמר לו מה זה ומה מעשיך, אמר לו אותו האיש מת הוא ובכל יום ויום שולחים אותי לחטוב בעצים ושורפין אותי בהם, אמר לו בני מה היה מלאכתך בעולם שבאת הימנו, אמר לו גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא

מרעמסס לסוכות מהלך ארבעים פרסה, והלך קולו של משה ארבעים פרסה.⁵⁵

מהרי"ל: נוהגים להתענות ארבעים יום מט"ו באב ללא הימים שאסור לצום בהם. מט"ו באב ועד כ"ה באלול יום בריאת העולם – 40 יום. והשל"ה כתב להתחיל מ"ז בתמוז שבו נשתברו הלוחות.⁵⁶

ממתן תורה עד חטא העגל ארבעים יום. כמנין: ⁵⁷ 'ואתם תהיו ל"י ממלכת כהנים וגוי קדוש'. וכיון שהחזיקו מעמד ארבעים יום, ניתן היה לתקן את חטא העגל במלאכת המשכן ובשבת.

ישראל – ל"י ראש. אין מניחים בפאת הראש פחות מארבעים שערות. 'לא תקיפו פאת ראשכם'.⁵⁸ האותיות הקיצוניות של ישראל, אל יפחתו מל"י, וזה המבדיל בין גוי לישראל.

רבי ישמעאל כהן גדול הלך בן י"ג לרבי נחוניא בן הקנה אחרי שפרש מתענוג ארבעים יום.⁵⁹

פנים לעשירים והורג עניים, אמר' לו כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה, אמר לו בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורענות שאותו האיש אין לו תקנה, אלא שמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות, שאילמלא היה לעני זה בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך ועונין אחריו ברוך ה' המבורך, או יאמר יתגדל ועונין אחריו יהא שמה מברך, מיד מתירין אותו האיש מן הפורענות, ואותו האיש לא הניח בן בעולם, ועזב אשתו מעוברת ואינו יודע אם תלד זכר מי מלמדו תורה שאין לאותו האיש אהוב בעולם. באותו שעה קבל עליו ר' עקיבא לילך ולחפש אם הוליד בן כדי שילמדנו תורה ויעמידו לפני הצבור, אמר לו מה שמך אמר לו עקיבא, ושום אינתתך אמר לו שושניבא, ושום קרתך אמר לו דוקיא, מיד נצטער ר' עקיבא צער גדול והלך ושאל עליו, כיון שבא לאותו מקום שאל עליו, אמרו לו ישתחקו עצמותיו של אותו רשע, שאל על אשתו אמרו לו ימחה שמה וזכרה מן העולם, שאל על בן, אמרו לו הרי הוא ערל אפי' מצות מילה לא עסקו בו, מיד נטלו ר' עקיבא ומלו והושיבו לפניו, ולא היה מקבל תורה עד שישב עליו מ' יום בתענית, ויצאה בת קול ואמרה לו ר' עקיבא לך ולמד לו, הלך ולמדו תורה וקרית שמע וי"ח ברכות וברכת המזון, והעמידו לפני הקהל ואמר ברכו את ה' המבורך וענו הקהל ברוך ה' המבורך, יתגדל, יהא שמה רבא, באותה שעה מיד התירו המת מן הפורענות, מיד בא לר' עקיבא בחלום ואמר יהי רצון מלפני הקב"ה שתנוח דעתך בגן עדן שהצלת אותי מדינה של גיהנם.⁵⁵ שפתי כהן על במדבר לג, ג:

'ויסעו מרעמסס בחודש הראשון' וגו'. ואחר כך חזר ואמר 'ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסוכות', יאמר תיכף החניה ויחנו בסוכות, שהרי הנסיעה כבר נאמרה, ועוד למה בפסוק ראשון לא אמר 'בני ישראל', וכאן אמר 'ויסעו בני ישראל'. ויובן זה מהמדרש שאמר (ילקוט רמז ר"ח) מרעמסס לסוכות מהלך ארבעים פרסה, והלך קולו של משה ארבעים פרסה, ואל תתמה שהרי הוא אומר (שמות ט, ח) 'ויאמר ה' אל משה וגו' קחו לכם מלא חפניכם פיה כבשן וגו' והיה לאבק על כל ארץ מצרים', והלא דברים קל וחומר, ומה אבק שאין דרכו להלוך וכו'. אם כן כהרף עין נסעו בני ישראל לסוכות, לקיים מה שנאמר (שמות יט, ד): 'ואשא אתכם על כנפי נשרים'. אם כן בפסוק ראשון אינה נסיעה כמו שאר נסיעות ממקום למקום, אלא קיבוץ שנתקבצו שם לשעה ממהלך ארבעים פרסה. וכן אמרו חז"ל במקום אחר (שוחר טוב קז): אמר הקדוש ברוך הוא, כשהייתם במצרים מהלך ארבעים ימים הייתם מפוזרים בה, וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס, ועכשיו אתם מפוזרים בכל הארצות ואני אקבץ אתכם, שנאמר (ישעיה יא, יא): 'ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו' וגו'. ובפסוק שני וכו'.

⁵⁶ אליהו זוטא תקפא, ט.

⁵⁷ שמות יט, ו.

⁵⁸ ויקרא יט, כז.

⁵⁹ ראשית חכמה - שער התשובה - פרק חמישי: "שאמר רבי ישמעאל כהן גדול, בן י"ג שנים הייתי כשהלכתי אצל רבי נחוניא בן הקנה, ושאלתי שרה של תורה מי הוא ומה שמו, ואמר לי יופיא"ל שמו, ותכף עמדתי והוספתי צער על צער, כי בתענית הייתי ופרשתי עצמי מכל תענוג מ' יום תוספת על תענית, ואמרתי שם גדול בסוף מ' יום עד שהורדתי אותו וירד כשלהבת אש ופניו כמראה הבזק, וכשראיתי אותו נבהלתי ונודעזעתי וכל איברי נתפרקו וירדתי לאחור, ואמר לי, בן אדם מה טיבך והרעשת פמליא גדולה, והחזקתי עצמי ואמרתי לו, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שלא הורדתיך לכבודי אלא לעשות רצון קונך, ומיד אמר לי בן אדם טפה סרוחה רמה ותולעה, אף כי נפשך הואיל ויש לה חברת הגוף הנגוף, אם כן אם תרצה דאתגלי עלך, תשב מ' יום בתענית ותטבול כ"ד טבילות בכל יום, ואל תטעם דבר מזוהם ולא כל מיני קטנית וירק ואל תסתכל באשה, ושב בכית אפל, ועשה כן,

יעקב נשא ארבע אמהות, שר"ת שלהן ברז"ל, כדי לתקן זוהמה שבאה להן מלבן, וזהו שאמרו ראויה היה עקב לירד בשלשלאות של ברזל, שהסיבה לירידה לגלות למרק הברז"ל.⁶⁰ וכן יצחק, וגם עשו בנו, שרצה להדמות לו ולחקות אותו במה שנח לו,⁶¹ נשאו נשים בגיל ארבעים.⁶² ועשו

ולמד לו שם, ולמד והיה עולה ויורד".

⁶⁰ בן יהוידע שבת פט.

⁶¹ בראשית רבה סה, א. וכן הביא רבינו בחיי בפרשת תולדות על הפסוק (בראשית כו, לד): 'ויהי עשו בן ארבעים שנה'.

⁶² לשון הציוני בפרשת תולדות:

"אלה תולדות יצחק בן אברהם - הוא סוד המים, הרו וילדו אפילה. וטעם 'ויהי יצחק בן מ' שנה' גם הוא סוד 'ויהי עשו בן מ' שנה', תבין כי הם שני הפכים. הגה: וסודם רמזו 'ויהי שם עם ה' ארבעים יום', וסוד ארבעים יום, יום לשנה, וסוד 'ארבעים יכנו'".

וכתב בספר 'עץ הדעת טוב' - פרשת תולדות:

"ויהי יצחק בן מ' שנה, בסוד 'בן ארבעים לבינה', ואז נשלם וירש מדרגתו ואחר כך נשא אשה...

או יראה כי הנה האדם אינו חוטא אלא מצד החומר שבו, המורכב מן ד' יסודות, ויצחק בשעת העקדה השלים נפשו והיתה עולה תמימה כליל לאשים ואפרו צבור על גבי המזבח, כמו שאמרו ז"ל כיון שנשרף באש שהוא היסוד העליון מכל הד' יסודות ארמ"ע, השלים ד' יסודותיו וקדשם לשמים. וזהו שכתוב: 'ויהי יצחק בן מ' שנה', כלה מהד' יסודות כלול מעשר - הם ארבעים, והושלמו על ידי אש המזבח הנרמז בראשי תיבות בן ארבעים שנה - באש. וכתב ה'בת עין' שארבעים - הוא פעמיים כ', בחינת הכנעה, ויצחק נשא אשה לאחר ב' הכנעות.

והזוהר חלק א דף קלו, ב מבאר את הצורך להזכיר שיצחק היה בן ארבעים בקחתו את רבקה, כי נכלל בצפון ודרום, באש ומים, כמראה הקשת, ירוק לבן ואדום. והיא היתה צריכה להיות בת שלוש שנים, וכאשר הולידה, היה בן ששים כפי שצריך, כדי שיצא ממנו יעקב שלם כיאות, אחוז בכולם ונעשה שלם. ויש כאן רמז שכאשר תהיה תחיית המתים, סוף הצרות יהיה בארבעים, כמו שכתוב (דברים כה, ב): 'ארבעים יכנו לא יוסיף', סוף הליכתם של ישראל במדבר בשנת הארבעים, ארבעים שנה קודם תחיית הגוף, ממתנת לו הנשמה בארץ ישראל, בשנת הארבעים יקומו הגופות מהעפר, בארבעים נכלא הגשם, ככתוב (בראשית ז, יב) 'ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום', וכתוב: 'ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח', זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא, ובחמשים יבוא ישוב העולם שהוא היובל.

עוד שם בדף קלט, א: ארבעים שנה קודם הקבוץ גליות, לתחיית המתים, כמו שאמרנו: 'ויהי יצחק בן ארבעים שנה', ארבעים שנה אלו מה הם? אמר רב כהנא אמר רבי ברוקא, מקבוץ גליות עד תחיית המתים, כמה צרות, כמה מלחמות יתעוררו על ישראל, ואשרי הנמלט מהם.

וביאר המהר"ל בגור אריה' על בראשית כו, לד:

אף על גב דגבי יצחק הטעם שנולדה בת זוגו כשהיה בן ל"ז (רש"י לעיל כה, יט), ולא היה אפשר לישא קודם, מכל מקום אם לא שראוי לישא בן ארבעים, לא נתן בת זוג בן ארבעים דוקא, אם כן בן מ' ראוי לישא. ואפשר כי ארבעים שנה הוא רביעית ימי חיי האדם שהיו באותו זמן, שהרי יצחק חי ק"פ שנים (להלן לה, כח), והשם יתברך נתן לו שיבה יותר, שהרי ישמעאל חי קל"ז שנה (לעיל כה, יז), וכאשר נשער במצוה של שניהם, יהיה המצוה ביניהם קנ"ח שנה, שהוא סתם בני אדם שאין להם כל כך שיבה ולא קיצור, ורביעית קנ"ח הוא ארבעים שנה פחות חצי שנה.

ודבר זה הוא כמו שאמרו רז"ל במסכת אבות (פרק ה משנה כא) 'בן שמונה עשר לחופה', והוא רביעית שבעים שנה פחות חצי שנה, שכן שערו חכמים כי עד רביעית שניו אין צריך שיהיה לו זוג. אבל כאשר עברו רביעית שניו, שהם חלק א' מארבע חלקים שלו, צריך שיהיה לו זוג, שכן ימי האדם מתחלקים לארבע רביעיות, והם ידועים בפי הכל, והם כנגד ימי החמה. וידוע כי החמה היא מתחלת מן תקופת טבת לקרב אלינו ולגדל הצמחים עד תקופת ניסן, ואז נותנים הצמחים פרי. הרי כי רביעית ימי החמה אינם מולידים עד אחר רביעית, ולפיכך יש לישא גם כן אחר רביעית ימי חייו. ולפיכך אמרו 'בן י"ח לחופה', וכל ענין תולדות האדם נמשך בערך ויחוס שנות החמה כאשר תדקדק, ולפיכך חלקו גם כן ימי האדם לד' חלקים הידועים נגד ארבע תקופות השנה. ולפיכך אמר עשו: 'אבא נשא בן ארבעים וכו'".

ויש בזה עוד דבר מופלג מאוד למה נשא יצחק בן ארבעים, כי מספר זה מספר שלם בעבור שיש בו ארבע צדדין, ואז ראוי להיות שלם עם זוג שלו, כי פחות מכאן אין כאן שלימות מספר, וכאשר אין כאן שלימות מספר - אין מוכרח השלימות בזוג. וזה היה בחיי הראשונים שהיו ארוכים. ולפיכך הוליד בן ס' שנה, שאז הוא שלם לגמרי, כי כמו שארבעים הם שלימות בעבור שהוא מספר מרובע נגד ארבע צדדין, כך מספר ששים הוא שלם בעבור שיש בו מספר ששה נגד ו' קצות; ארבע צדדין, והמעלה והמטה.

נשא ארבע נשים (בתורה מופיע 5 שמות: 'יהודית', 'בשמת', 'מחלת', 'אהליבמה', 'עדה'. רש"י מפרש ש'אהליבמה' היא 'יהודית' ו'בשמת' היא 'מחלת'. לפי זה היו לו רק שלש נשים. ורבנו בחיי מציין שהיו לו ארבע נשים. ויתכן שחולק על רש"י שמפרש ש'אהליבמה' היא 'יהודית', וסובר רק ש'בשמת' היא 'מחלת', ולפי זה היו לו ארבע נשים).⁶³

ולדעת רבי אליעזר:⁶⁴ ארבעים בנים היו לו להמן, עשרה שהיו סופרי המלך, ושלושים בכל

וכאשר היה בן ארבעים היה ראוי לשלימות הזוג, וכאשר היה בן ששים היה ראוי לשלימות התולדות, להוליד אחרים. ולפיכך כתב לך הכתוב בן כמה שנה היה יצחק כשנשא, ובן כמה היה כשהוליד. ודוקא ביצחק מגלה לך הכתוב, מפני שזה נמשך אחר מדתו, במה שכל מעשיו בדין, והדין יש בו שלימות, שלכך הוא דין, לכך כתב זה אצלו. ומפני שעשו תולדות יצחק, פושט טלפיו כאילו נמשך אחר דין, ואין זה אלא גזול וחומס וצד נשים תחת בעליהן, לפיכך נשא בן מ' כמו יצחק. והבן הדברים מאוד כי הם סתרי החכמה, רמזו אותו חכמים (בראשית רבה סה, א) במה שאמרו 'אבא נשא בן ארבעים'.

⁶³ כתב רבינו בחיי בבראשית ד, כב:

'ואחות תובל קין נעמה' - דרשו חז"ל (בראשית רבה כג, ג) אשתו של נח היתה, ונקראת כן, על שם שהיו מעשיה נאים ונעימים. ויש אומרים שהיא היתה אשת אשמדון אם אשמדאי, והשדים נולדו ממנה. וארבע נשים היו אמות השדים, לילית, ונעמה, ואגרת, ומחלת. ויש לכל אחת ואחת מהן מחנות וכתות של רוח הטומאה אין מהם מספר. ואומרים כי כל אחת מושלת בתקופה אחת מארבע תקופות שבשנה ומתקבצות בהר נשפה קרוב להרי חושך. וכל אחת מושלת בתקופתה משעת שקיעת החמה עד חצות לילה הן וכל מחנותיהן. ועל כולן משל שלמה וקרא אותם עבדים ושפחות שהיה משתמש בהם כרצונו. וארבע נשים אלו נשיו של שרו של עשו הן ודוגמתו נשא עשו ארבע נשים כדמפורש בתורה. וגם חז"ל האריכו במדרש (שם כד, ו) בענין אדם הראשון שכל אותן מאה ושלושים שנה שהיה נזוף בחטאו שהוליד רוחין ושדין ולילין ומזיקין. וזאת מעלה ושלמות במין האדם שממנו הרוחניים שבגלגלי היסודות גם ממנו יש רוחניים שכליים במרום, והבן זה.

וב'ספר הליקוט' פרשת וישב פרק מח:

'אוסרי לגפן עירו ולשרקה בני אתונו' וכו'.

ידוע הוא שהפסוק מדבר בענין המשיח, שנאמר (זכריה ט, ט): 'גילי מאד בת ציון הרימי בת ירושלם הנה מלך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות'. וכי יתכן שיהיה עיר בן שתי אתונות, אבל סוד הענין הוא, כבר ידעת כי יעקב אבינו עליו השלום היה לו ד' נשים, וסודם ברז"ל, נוטריקון, בלהה רחל זלפה לאה. וילדו לו י"ב בנים ובת אחת, והי"ב בנים הם ח' מן הגבירות, וד' מן השפחות. וכנגדן היו לנחור, עוץ ובוו קמואל כשד חזו פלדש ידלף בתואל, שמונה אלה מן הגבירה מלכה, ומן הפלגש ד', שהם, טבח גחם תחש מעכה, שהם י"ב, שנאמר (בראשית כב, כד) 'ופלגשו ושמה ראומה' וכו', גם זה לעומת זה עשה האלהים.

וידוע הוא כי לאה ורחל הם מצד החסדים, וזלפה ובלהה - מצד הגבורות. וידוע הוא כי בקליפה אדם בליעל סמא"ל, לו גם כן ד' נשים, שהם, רה"ב ליל"ת ואגרת"ת ומחלת"ת. שתיים גבירות, ושתיים שפחות. רה"ב - כנגד לאה, ולילית - כנגד רחל, שהיא עיקר הבית. אגרת"ת ומחלת"ת, כנגד השפחות, שהם בלה"ה וזלפה"ה. וידוע גם כן כי בצד הקדושה יש פ"ר דינים, שהם מצד לאה ורחל בינה ומלכות, שהם סוד מנצפ"ך ב' פעמים, כנודע. והם מבחינת השתיים גבירות שהם ארבעה, וכנגדם בקליפה שתיים גבירות שהם ארבעה. והגבירות הם רה"ב ולילית"ת, שהם סוד עי"ר וחמו"ר.

ולזה תמצא עי"ר בגימטריה פ"ר, וחמו"ר בצירוף כזה, פשוט ובמלוי, ח"ת מ"ם ו"ו ר"ש, ובמלוי המלוי, כזה, ח"ת ת"ו מ"ם מ"ם ו"ו ר"ש ר"ש. בפשוט שהוא ד' אותיות חמו"ר, ובמלוי ח' אותיות, ומלוי המלוי י"ו אותיות, סך הכל כ"ח אותיות, וכל אחת כלולה מעשר, הרי פ"ר.

וכשיבא משיח צדקנו במהרה בימינו, אז יכבוש תחתיו הקליפות, שהם פ"ר עי"ר וחמו"ר. וזהו עי"ר בן אתונות, שהם רה"ב ולילית"ת. וסוד הארבעה נשים שלקח יעקב אבינו עליו השלום, שסימנם ברז"ל כנודע, נאמר גם כן באדם בליעל סמא"ל, (דברים ג, יא): 'הנה ערשו ערש ברז"ל', ודי בזה.

ואם תשאל למה לא נולד לנחור בת כמו שנולד ליעקב, הטעם הוא, שנחור ובניו הם כנגד הצד האחר הצד הטמא, וכולם אף על פי שהם זכרים הם דינים קשים, ואם היה מוליד נחור בת, היה מחזיק כח הקליפה והיו מחריבין העולם, ולזה לא נולד לו בת.

וכתב הרמח"ל בפרשת תולדות על הפסוק 'ויהי יצחק בן ארבעים שנה' שסוד הענין הוא שאחר כך צריך שיהיה נכלל מן המרכבה העליונה, והם חסד גבורה תפארת מלכות, וכולם מאירים בכח מלכות כדי שתוכל להנדם מאומות העולם, וזהו ארבעים שנה, ואז לוקח עמו השכינה וזהו 'בקחתו את רבקה'.

⁶⁴ פרקי דרבי אליעזר נ. ופירש מהרז"ו שארבע פעמים כתוב במגילה 'עשרת בני המן'. שאחת מל"ב המידות של

המדינות.

המכלול המאמרים הללו מתקבלת התמונה כי גיל זה מבטא את התובנה לחיים שאדם מגיע אליה בגיל עמידה זה, והוא מתחיל להבין את החיים ברמה אחרת לגמרי.

ט"ל - ארבעים חסר אחת

המשמעות העמוקה הצפונה בט"ל מלאכות שבת, שהן כנגד ט"ל מלאכות המשכן, והמשכן כידוע מסמל את הבריאה כולה שנבראה בט"ל לשונות של עשיה, ומהחומר לצורה, ל'ויכל' אלהים ביום השביעי שבו נתן צורה לכל החומר שהתאסף עד כה.

אפשר להמשיל את הדבר לכמות של חרוזים שכאשר נקח חוט ונקשור אותם יחד, יקראו מעתה מחרוזת או שרשת. או למשל אם ניקח כמה גזירי עצים ונבנה מהם שלחן, לא נקרא לשלחן גזירי עצים, אלא חיבורם יחד באופן מסויים יוצר אותם לכלי ומעתה יקראו בשם שלחן.

וכן בשבת שלא נוסף בה עוד חומר, אבל היא מאגדת כמה ימים לכלל שבוע.

הכל מתחיל מבריאת העולם שנברא בט"ל לשונות עשיה, כמו שכתב רבינו 'בעל טורים'. ואחר כך נראה איך שמהם מסתעפים דברים נוספים כמו ארבעים מלקיות חסר אחת, ארבעים היום וארבעים הלילה של המבול, ארבעים היום והלילה של משה רבנו במרום, ועוד.

ואלו דברי 'בעל הטורים' בתחילת פרשת ויקהל, כשהזהיר משה את העם למחרת יום הכיפורים על השבת, והודיעם שמלאכת המשכן אינה דוחה את השבת.

'אלה הדברים' - דרשו,⁶⁵ מכאן לשלשים ותשע מלאכות לשבת, כמנין אל"ה. ודברים - משמע שנים, וה' הדברים לרבות א' הרי ל"ט.

ואפילו שבכמה מקומות כתוב 'אלה הדברים' ואיננו דורשים אותו, שונה כאן שכתוב במלאכת המשכן,⁶⁶ 'זה הדבר', ושינה כך לכתוב 'אלה הדברים' - לדרשה.

'לעשת' - אותיות ל' תשע, וחסר ו"ו, לומר ל"ט מלאכות יעשו אותם בו ימים ולא בשבת.

וכן 'אשר ברא אלהים לעשות',⁶⁷ הכתוב ב'ויכולו'. תמצא עשיות, ובריאות, ומלאכות, והיות, והוצאות והבדלות כולם ל"ט, לומר ל"ט מלאכות הן חוץ מתולדות.

וכן תמצא מ'ויקהל' עד 'לא תבערו אש וגו' ביום השבת",⁶⁸ ל"ט תיבות, חוץ ממלת "השבת".

נמצינו למדים מדבריו שיסוד הבריאה מושתת על מספר ארבעים, שלושים ותשע לשונות של עשיה להצטברות חומרי גלם, ולשון אחת לשכלולו בנתינת צורה לו.

רבי יוסי הגלילי שהתורה נדרשת בהן, הוא דבר השנוי כמה פעמים. ולכן רמזו במגילה ארבע פעמים 'עשרת' לומר לך שהיו לו ארבעים בנים. ובפירושו 'ולא עוד אלא' של רבי אליהו הכהן מאזמיר שם פירש שכתוב ואת, ובא לרבות שבמילת 'עשרת' ארבע אותיות ובא לרבות על כל אות ואות.

⁶⁵ שבת צז, ב.

⁶⁶ פסוק ד.

⁶⁷ בראשית ב, ג.

⁶⁸ פסוקים א-ג.

ומבריאת העולם לבריאת האדם :

על יצירת ולד כתוב שהוא בגימטריה ארבעים,⁶⁹ משום שעד יום הארבעים נחשב כמים בלבד, וביום הארבעים נזרקה בו נשמה ומאז נחשב ליצור חי שאסור להפילו.

כלומר יצירת האדם מקבילה לבריאת העולם כי האדם בבחינת עולם קטן.

האדם נברא ביום אחד שהוא שביעית משבעת ימי בראשית, וכן יצירתו ב-39 ימים שהם שביעית ימי העיבור שהם 271 או 272 או 273 יום. $7 \times 39 = 273$.⁷⁰

יְנָסוּ הַצִּלְלִים⁷¹ – 40 יום קודם פטירת האדם נשמתו הולכת ממנו.⁷²

40 יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. ול"ד בגימטריה ארבעים, שלפני כן אינו אלא מים בלבד, ומאז נזרקה בו נשמה ומקבל צורה ומתייחסים אליו כבר כאל עובר.

כשחטא אדם הראשון, ממילא הפגם היה במה שהתקבל מארבעים, חומר וצורה. ולכן עם חטאו נתקלל הוא ואשתו הנחש והארץ בל"ט קללות.

כמו כן על ארבעים היום של המבול מפרש רש"י,⁷³ שהיו כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרים ליצור צורת ממזרים.

וממילא התיקון של הטהרה, והחזרת העולם ממצב של קלל למצב של ברכה, חייב להיעשות בדרך של ארבעים.

לכן למקוה צריך ארבעים סאה, ובארבעים סאה חסר אפילו קורטוב אחד אין עולה טבילה. מה שמלמדנו שחומר משתנה בכואו במגע עם השיעור ארבעים ולא פחות מכך, וממילא אנו מבינים שכאשר נדרשת מאיתנו פעולה כלשהי, אם ידרשו מאתנו לעשות אותה עד ארבעים פעם יש לכך משמעות שונה מאשר אם נדרש לעשותה יותר מארבעים פעם.

ניתן לקבוע כלל יסוד ולומר כי מספר זה סגולתו להפוך ולשנות חומר, ולתת לו צורה שונה לחלוטין ממצבו הקודם.

ארבעים ימי המבול שטפו את העולם במי טוהר וטהרוהו לקראת התחלה חדשה.

ל"ט מלקויות

הקללות והמלקות אינם נקמה אלא תיקון. ולכן גם באו חכמים ופחתו אחד, כי אחד האחרון כנגד השביתה שהיא ההימנעות וזוהי קפידת התורה שלא יוסיף להכותו שלא יהיה נקלה.

כתוב בספר 'קב הישר': ג' פעמים ביום⁷⁴ 'והוא רחום': ב'הודו', ב'ובא לציון' ובערבית. ומועיל

⁶⁹ שפתי כהן על בראשית ט, כ: 'אין לה ולד', ול"ד בגימטריה ארבעים, כנגד ארבעים יום של יצירת הולד. וברע"ב בכורות ח, א: יום ארבעים - משנתעברה. מים בלבד הם ואין כאן ולד, עד למחרת יום ארבעים, שארבעים יום הוא יצירת הולד.

⁷⁰ המבי"ט.

⁷¹ שיר השירים ב, יז.

⁷² אור החיים.

⁷³ על בראשית ז, ד.

⁷⁴ לכאורה יש גם ב'יהי כבוד', ואולי צריך לומר שיש ביום בלבד ג' פעמים.

כאלו נלקה ולא ישחית ה' לענשו.

'ונקלה אחי"ך' - בגימטריה ל"ט לעיניך.

וכתב הרב 'צורר המור': טל אורות, הל"ט אורוין נהפך לטליך, לטללי ברכה הנוטפים על ראשי בני אדם בזמנים מסויימים, ומעוררים אותם לתשובה וזה תחיית המתים.

ולכן טעם המספר של המלקות 39 דוקא, כי פגם בלאו שעבר, בגופו שנוצר לארבעים יום, ולכן זקוק לתיקון שהוא כולל שלוש פעמים 13 המספר המייחד אותו יתברך בי"ג מידות הרחמים. והוא בגימטריה אח"ד, ומסמל אחדות, ועולה בגימטריה אהב"ה. כי העובר עבירה הרי שכח והתעלם מציווי קונו, ועל כן מקבל מנין שלוש כפול 13 להזכיר לו שלוש פעמים את המספר 13 על כל המשתמע ממנו.

ועיין בספר 'גן רוה',⁷⁵ שמובא במדרש, שאדם וחיה והנחש כל אחד התקלל בי"ג מכות. והקשה הש"ך שהרי נקוט בידינו: 'משלשין בממון ואין משלשין במלקות'.⁷⁶

ותירץ הגן רוה' על פי ה'כלי יקר' בפרשת כי תצא, שביאר שהיו מלקין אחת מלפניו - שהיה לו לזכור שבא מטיפה סרוחה, ושתיים מאחוריו - שהיה לו לזכור שהולך למקום רימה ולפני מי הוא עתיד ליתן דין וחשבון, והם לאחוריו.

ולפי זה אדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, וגם עוד לא נגזרה עליו מיתה, לא היה עליו לזכור רק אחד מהג' דברים הללו, ולכן לקה רק שלישי.

ואולם ישנו חשבון אחר לפיו אדם התקלל בעשר מכות, חוה בעשר, הנחש בעשר, והאדמה בתשע. העולם במצבו עתה מעורב בכרכות וקללות שיש להבין פשרם, ולעתיד לבוא כאשר יתוקן הכל – הכל יהפך לברכה.

ביכולתנו להשפיע ברכה לעולם. 'אשר' (מלשון אשרי) תשמעו, והקללה 'אם' (לשון תנאי) לא תשמעו'.

תיקון העולם וההפיכת הקללה לברכה נעשה על ידינו בשתי דרכים. האחת על ידי אמירת ארבעים מיני ברכות הנהנין מכל הסוגים בארבעת החושים, טעם (אכילה ושתייה), ריח, שמיעה וראיה. בחוש חמישי חוש המישוש לא מצינו ברכה.

ובכך מובן שהעולם מורכב מכוח כזה שביכולתנו לקללו או לברכו, ועל ידי שאנחנו מרבים לברך בארבעים סוגי ברכות הנהנין הרינו ממשיכים לתוכו כח הברכה.

והדרך השניה היא על ידי היום המבורך מכל ימים, על ידי השבת כי היא מקור הברכה.

ארבעים ימי הרצון

"וַיְהִי לַיּוֹם הַזֶּה לְבֹא בְּעֵיר מְהֻלָּךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אֲרַבְּעִים יוֹם וַיְהִי נְהַפְכֶת".

ארבעים שנה האריך להם אפו, ואחר כך באה עליהם פורענות, ככתוב במשא נינוה האמור בתחילת

⁷⁵ עמוד ז' לר' חנוך העניך ערזהאן, הוצאת מכון 'נופת צופים', ירושלים, ה'תשנ"ח. ועיין שם ב'דברי חנוך'. ועיין בספר "טוב נהודך" לרב נאור אורבך שליט"א בהרחבה.
⁷⁶ מכות ה', ב.

ספר נחום, ונבלעו כמתים בשאול.

גודלה של נינוה ארבעים פרסה על ארבעים פרסה. וקולו של יונה היה נשמע מהלך ארבעים פרסה⁷⁷.

נמצינו למדים מהסיפור של נינוה שבספר יונה, ומארבעים ימי המבול, אשר באו לאחר הזהרה של מאה עשרים שנה, שלוש כפול ארבעים, כי צריך את כח הארבעים הן להגדשת הסאה בעוונות, והן להפוך את הגזרה ממות לחיים על ידי הזדמנות של ארבעים ימי תשובה.

והנה בסוף כל שנה בחודש האחרון הוא חודש אלול, ובתחילת השנה החדשה בחודש תשרי, ניתנו לנו ארבעים ימי רצון. שלושה רבעים בסיום השנה, ורבע בתחילת השנה החדשה.

כתב מהרי"ל: נוהגים להתענות ארבעים יום מט"ו באב, ללא הימים שאסור לצום בהם. מט"ו באב ועד כ"ה באלול יום בריאת העולם – 40 יום. והשל"ה כתב להתחיל מיום י"ז בתמוז, שבו נשתברו הלוחות.⁷⁸

בסיום השנה רוצים שתכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה, יש להפוך את הקללות לברכות באמצעות ארבעים ימי התשובה.

ארבעים ימי התשובה - כמנין סופי התיבות של 'אני לדודי ודודי לי' – ארבעים.

ניתנו לנו דוקא ארבעים ימי תשובה לא פחות ולא יותר, ואנו זקוקים לתהליך ממושך כזה של ארבעים יום כדי להגיע ליום אדיר בימי שנה בו יימחלו עוונותינו.

רמז לאלול בתפילת העמידה – "השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך". השיבנו בתשובה מהראשי תיבות אלול – והאות מ"ם רומזת לארבעים יום.

וכתב ה'מגיד מ'שרים':⁷⁹ 'אל תזכור לנו עוונות ראשונים' - עד גיל ארבעים, אפילו שאני שב בתשובה רק אחר גיל ארבעים.

אין קורין בת אלא לבת ארבעים. עד ארבעים בת בנים.⁸⁰

⁷⁷ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) יונה עמוד 221 יונה הלך לנינוה בלב שלם, שנאמר: 'ויחל יונה לבוא בעיר ונינוה היתה עיר גדולה', מלמד שהיתה נינוה ארבעים פרסה על ארבעים פרסה... והיה יונה עומד בשוק אחד ומכריז והיה קולו הולך עד ארבעים פרסה, והיו שומעין קולו כל אנשי נינוה וחזרו בתשובה ויאמינו אנשי נינוה באלהים. ולכאורה יש להקשות שבכתוב מפורש שנינוה היתה מהלך שלושת ימים וכיון שמהלך אדם עשר פרסאות ביום, צריך להיות שלושים פרסה. ויש לומר שהקוטר היה שלושים פרסה אילו היתה עגולה, אך אם היתה מרובעת יש להוסיף כשליש של הזוויות הפרש הריבוע מהעגולה. כתב אברבנאל יונה פרק ג:

אבל יחסה אל האלקים מפני גודלה על דרך הררי אל שלהבת יה (שיר השירים ח, ו) ודומיהם כי היא היתה גדולה כ"כ שהיה בה מהלך ג' ימים, וכפי הפשט כתב הראב"ע שהיה המהלך ההוא בסבוב המדינה שהוא דרך יום אחד, ואין דבריו נכונים שהרי הכתוב אומר ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד מורה שלא עבר כל המהלך כי אם מקצתו על כן נראה שמשער לשער הוא ג' ימים. ושהתחיל יונה ללכת בה מהלך יום אחד ומיד התעוררו אנשיה לתשובה, אף כי בבראשית רבה אמרו שהיתה נינוה מהלך ארבעים יום אולי היו במגרש העיר ושלכן היתה הגזרה עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת כי היו ארבעים יום עד שיעשה הכרוז בכל הארץ עיר ומגרשיה ושאו תהיה נהפכת.

⁷⁸ אליה זוטא תקפא, ט.

⁷⁹ פרשת ויקהל.

⁸⁰ בבא בתרא קיט, ב: שנה רבי אליעזר בן יעקב, אפילו קטנה שבכנות צלפחד, לא נשאת פחותה מארבעים שנה. והרי אמר רב חסדא, נישאת פחותה מבת עשרים – יולדת עד ששים, בת עשרים – יולדת עד ארבעים, בת ארבעים שוב אינה יולדת, אלא מתוך שצדקניות הן, נעשה להן נס כיוכבד, שכתוב 'וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי'.

תיקון המידות ברציפות ארבעים יום.⁸¹

יסוד ושורש העבודה בשם האריז"ל:⁸² היושב ארבעים יום בלא שיחה בטלה ישיג בודאי רוח הקודש.⁸³

ישב רב חסדא ארבעים תעניות משום שחלשה דעתו של רב הונא, וישב רב הונא ארבעים תעניות, משום שחשדו לרב חסדא. וארבעים שנה הקפידו זה על זה ולא נפגשו יחד.⁸⁴

כארבעים שנה במדבר כנזופים מהמקום.⁸⁵

הטעם לט"ל מלקות בלבד:

למהר"ל:⁸⁶ 39 ימי בריאת הגוף, ו-40 הנשמה. לכן בקבלת ל"ט מלקות ממילא מאליה התקבלה התוצאה של ארבעים.

למבי"ט:⁸⁷ כדי לחוס עליו שלא ימות בחטאו ותימח יצירתו, וה' חפץ בקיומו, לכן משאירים לו אחד כדי קיומו שממנו יחדש עצמו שוב.

אכילת המן שירד לישראל 40 שנה פחות חודש, מט"ו אייר עד ט"ז ניסן, ועוגות שהוציאו ממצרים טעמו בהם טעם מן.⁸⁸ וכתב המבי"ט,⁸⁹ שהיתה בידם מסורת שיתעכבו ארבעים שנה, ויאכלו את המן להשרשת מידת הביטחון וזיכוכ הגוף. ואכלוהו ארבעים יום אחר שפסק מז' אדר עד ט"ז בניסן בזכות יהושע.⁹⁰

מנהיגים שופטים ומלכים

משה וירמיהו נתנבאו ארבעים שנה.⁹¹

יהושע היה בגיל ארבעים כשנשלח לרגל את הארץ שכתוב:⁹² "בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בְּשִׁלַח מֹשֶׁה עֶבֶד ה' אֹתִי מִקֶּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ וְאָשָׁב אֹתוֹ דִּבֶּר כַּאֲשֶׁר עָם לְבָבִי".

עתניאל בן קנז שפט ארבעים שנה, ובימיו שקטה הארץ שכתוב:⁹³ "וַתִּשְׁקֵט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה

⁸¹ ראה צעטיל קטן מרבי אלימלך מלידנסק אות טז.

⁸² שער המים פרק ד.

⁸³ קו הישר פרק יב. ועיין עוד בפרק סא.

⁸⁴ בבא מציעא לג, א.

⁸⁵ שפתי כהן על שמות לד, א:

"משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר 'וידבר' אלא 'ויאמר' ללמדך שכל שלושים ושמונה שנה שהיו ישראל במדבר כנזופים, לא נתיחד עמו הדיבור בלשון חיבה פנים אל פנים וישוב, ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל".

⁸⁶ גור אריה דברים כה, ג.

⁸⁷ בית אלקים שער היסודות פרק מט.

⁸⁸ רש"י על שמות טז, לה: ארבעים שנה - והלא חסר ל' יום שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ו בניסן פסק שנאמר (יהושע ה, יב): 'וישבות המן ממחרת', אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן.

⁸⁹ בית אלקים שער היסודות פרק לב.

⁹⁰ יונתן.

⁹¹ פסיקתא דרב כהנא - פסקא יג אות ו.

⁹² יהושע יד, ז.

⁹³ שופטים ג, יא.

וְיָמַת עֲתֵנְיָאֵל בֶּן קִנְזִי.”

אהוד בן גרא,⁹⁴ שפט שמונים שנה, פעמיים ארבעים.

דבורה וברק שפטו ארבעים שנה, ובזמנם שקטה הארץ ארבעים שנה.⁹⁵

גדעון שפט ארבעים שנה, ובימיו שקטה הארץ שכתוב:⁹⁶ “וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה בְיָמַי גְּדֵעוֹן.”

עבדון בן הלל הפרעתוני היו לו ארבעים בנים.⁹⁷

עם ישראל נמסרו ביד פלשתים ארבעים שנה עד שנולד שמשון.⁹⁸

שמשון שפט עשרים שנה והארץ שקטה מכוחו לאחר מותו עוד עשרים שנה.⁹⁹

עלי שפט את ישראל ארבעים שנה.¹⁰⁰

40 יום של גלית, כנגד 40 פסיעות שפסעה ערפה.¹⁰¹

איש בושת בן שאול היה בן ארבעים במלכו.¹⁰²

דוד מלך ארבעים שנה.¹⁰³

שלמה מלך על כל ישראל ארבעים שנה.¹⁰⁴

אליהו הלך בכח האכילה ההיא ארבעים יום וארבעים לילה.¹⁰⁵

מנחת חזאל ממלך ארם לאלישע הנביא משא ארבעים גמל.¹⁰⁶

גזירת חריבות מצרים ארבעים שנה.¹⁰⁷

⁹⁴ שופטים ג, ל: “וַתִּפְּנֶע מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה.” וכתוב בכרייתא דסדר עולם, ששפט שמונים שנה.

⁹⁵ שופטים ה, לא.

⁹⁶ שופטים ח, כח.

⁹⁷ שופטים יב, יד.

⁹⁸ שופטים יג, א.

⁹⁹ ראה שבת נה, ב תוספות דבור המתחיל מעבירים כתיב. ועיין שם בגליון הש"ס לגרעק"א על מחלוקת הש"ס עם המסורה. ועיין מראה הפנים על הירושלמי שהביאו התוספות שאין בכתובים ששפט ארבעים, אלא שפעמיים כתב ששפט עשרים שנה ודרש עשרים שנה במותו ועשרים שנה בחייו. ועיין עוד בשו"ת הרשב"א חלק א י ובמדבר רבה פרשת נשא ו.

¹⁰⁰ שמואל א ד, יח.

¹⁰¹ רות רבה ב, כ: “רבי ברכיה בשם רבי יצחק ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה ארבעים יום שנאמר (שמואל א יז, טז) “ויגש הפלשתי השכם והערב.” ר' יודן בשם ר' יצחק ד' מילין הלכה ערפה עם חמותה ועמדו ממנה ד' גבורים שנאמר (שם ב כא, כב) “ארבעת אלה יולדו להרפה.”

¹⁰² שמואל ב ב, י.

¹⁰³ שמואל ב ה, ד.

¹⁰⁴ מלכים א יא, מב.

¹⁰⁵ מלכים א יט, ח.

¹⁰⁶ מלכים ב ח, ט.

¹⁰⁷ יחזקאל כט, יא.

שמה של מרים הנביאה מתחיל באות מ ומסיים באות מ. מפעל חייה היה להחזיר את עמרם אביה ליוכבד אמה להרבות פריה ורביה בישראל, וישנה דעה בחז"ל¹⁰⁸ שפועה זו מרים, המיילדת העבריה, אשר מסרה נפשה לריבוי העם. ומכאן גם שמה הנוסף 'אפרת', שמשמעו פריה ורביה.

וכך בזכותה נמשכו חיים לכל ישראל על ידי בארה, והסיומת ים היא צורת הרבים לכל דבר.

גם 'המרגלים' הנקראים בתואר זה המתחיל במ' ומסיים במ', לא לקחו מוסר והיו ממרים, תרו את הארץ מ' יום, והביאו עונש לדור המדבר של ארבעים שנה, יום לשנה יום לשנה.

ארבעים פעם מופיעה האות ס' הסתומה בגזרת הקדוש ברוך הוא על דור המרגלים.

פרשת שלח מסתיימת במצות הציצית שבה האדם צריך להתכונן בריבועה המסמל את שלימות הצורה שהאדם מעניק לכל חמרי הגלם שבעולם, וכן בתפלין המרובעות הלכה למשה מסיני, כי הריבוע מעשה ידי אדם הוא ככתוב בירושלמי, ומזכיר לאדם שלא לתור אחר מחשבת הלב והעינים ותיקון לחטא התרים את הארץ ארבעים יום.¹⁰⁹

מ' רבתי של משלי שהתענה מ' יום, ומתחיל הספר במ' שהוא לב האותיות ה-13 וה-14 מתוך 27

¹⁰⁸ סוטה יא, ב.

¹⁰⁹ נתון זה מוזכר בירושלמי: "רבן שמעון בן גמליאל אומר: אין מרובע מששת ימי בראשית" (מעשרות ה, ג. תוספתא מעשרות ג. במכילתא פרשת בשלח יד, א, כתוב, שבמאכלים יש מרובע. ניתן לעיין ברמב"ן שמות כה, ז, שנשמע מדבריו שאבני חושן היו מרובעות מעצם בריאתם. בכל אופן, אין הרבה בריאות בצורת ריבוע). ישנה משמעות סימבולית לנתון מעניין זה.

מהו ההבדל ההגדרתי בין עיגול למרובע? ההגדרה של עיגול היא, שקיים מרחק שווה בין נקודת המרכז לכל הקצוות. לעומת זאת – במרובע, קיים הבדל בין נקודת המרכז לקצוות השונות, חלקם קצרים יותר וחלקם ארוכים יותר.

כשהקדוש ברוך הוא ברא את העולם, הוא ברא אותו "עגול". מדוע? משום שלכל בריאה יש מטרה ותכלית, וכל בריאה קיבלה את "נתוני הפתיחה" הטובים ביותר עבורה, כדי שתוכל להגיע אל "נקודת המרכז". מבחינת בורא עולם, כל חלקיק בבריאה וכל בני האדם שווים בעיניו. אין משהו חשוב יותר או חשוב פחות. אין משהו רחוק יותר או קרוב יותר. כל אחד יכול להגיע למקסימום הנדרש ממנו עם כוחותיו שלו. כל אדם נברא "עגול", עם השלמות המיוחדת לו.

גם ביחס להנהגת הבורא בעולם, ההנהגה היא "עגולה", שלימה. על הנהגה זו אמורים אנו בכל יום: "שמע ישראל ה' אלוהינו השם אחד". הכוונה ב"אחד" היא, לא רק שיש אלוקים אחד ולא שניים, אלא שהנהגת הבורא אחידה. כלומר, שינויי ההנהגה הנראים לעיננו – טוב ורע, שלום ומלחמה, בריאות וחולי, אלו שינויים הנראים רק לעיננו, אולם מצד האמת, כל תמורות החיים מקרבות אל אותה מטרה. כל מה שנעשה בעולם, גם אם אין אנו מבינים זאת בשכלנו האנושי, נעשה לטובתנו ומקדם את הבריאה לתכליתה. אין טעויות אצל ריבוננו של עולם. בני האדם, הם אלו שיצרו ויוצרים פינות וזוויות. כלומר, מעשי בני תמותה אינם יכולים להיות מושלמים. בני אדם יוצרים ועושים דברים המרחיקים אותם מן המטרה, כך שמעשיהם אינם שווים ביחס לנקודת האמת – נקודת המרכז.

נמצינו למדים, שדבר הנתון לשליטת האדם ולשינוי האדם, מסומל על ידי מרובע.

לכל הקרבנות יש מכנה משותף אחד – המזבח. מזבח הנחושת אשר עמד בחצר העזרה, עליו הקריבו את כל הקרבנות. התורה מצווה: "רְבֹעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ" (שמות כז, א). המזבח חייב להיות רבוע (זבחים סב, א. ניתן לעיין ברמב"ם הלכות 'בית הבחירה' פרק ב, הדין בגודל המזבח ומסכם את העניין). מדוע על המזבח להיות רבוע? לאור האמור, מובן מאוד. כותב את הדברים רבי שמשון רפאל הירש (שמות כז, אחרי פסוק ח). הריבוע הוא סימן ההיכר של חירות האדם השולטת בעולם החומר. המסר לאדם הוא כך: יש לך חירות מוסרית, ואתה מסוגל לעצב את עצמך! יש לך את היכולת וכל התנאים לשלוט בכוחות גופך! אל תהיה כפוף ל"טבע" ותאמר – כך נולדתי, זהו הטבע שלי, ואין לי יכולת להשתנות ולהשתפר. המזבח מסמל את האנטיזה של רעיון מוטעה זה. אדם יכול לעצב את עצמו! גם אם אדם חטא, נפל ומעד, הוא מסוגל לשנות הכול, באם יהיה חפץ בכך. לכן המזבח, המסמל יותר מכל את הקרבנות והקרבה לאלוקים, חייב להיות רבוע. שהרי הרבוע מסמל את יכולת האדם בעיצוב ושינוי עולם החומר. (מתוך מאמר של הרב משה שינפלד - נפש יהודי על פרשת ויקרא).

האותיות ובגימטריה לבבו. ולבבו יבין. מ – אמצע.

הארבעים כולל את חובת השבת בריאת המנוחה. וביום השביעי תשבות. אומר הרמב"ם זו מצות עשה של שבתה מעמל וטורח מרובה, מחוץ לט"ל מלאכות האסורות בלאו.

הקשר בין מלאכות המשכן לשבת דרך ל"ט קללות של אדה"ר שקלקל את העולם שנברא בארבעים עשיות. כשהאחרונה היא הצורה המתבטאת דוקא באי עשייה.

39 מלאכות + שבתה = 40.

כתב ה'ראשית חכמה':¹¹⁰ כי לאומות ט"ל מלאכות כנגד ל"ט קללות שנתקללו אדם, חוה והנחש. כל אחד י"ג קללות. או גם האדמה, ועשר כל אחד. ואילו לא היה חוטא האדם לא היה יורד לפחיתות לחרוש ולזרוע, והיה מקיים בגן עדן 'לעבדה ולשמרה' מצוות עשה ולא תעשה, בדרך רוחנית כמו שיהיה אחרי התחיה. וכשירד בחטאו לקליפות – הוכרח למלאכות אלו. והקדוש ברוך הוא, לטהרנו ולקדשנו, שנדבק בו, העלנו מששת הימים החיצונים, והשליט על ישראל הנהגת הקדושה, ובכך ששת ימי המעשה ניזונים מקדושת השבת.

וּכְתַב הַשֵּׁל"ה¹¹¹ – ט"ל מלאכות שבת, כנגד 'פרך' בא"ת ב"ש – 'וגל' – בגימטריה ל"ט.

עבודת פרך, פירושה לנתקם מהקדושה ולשקעם במ"ט שערי טומאה, ולכן אומרת המשנה 'ארבעים חסר אחת' במקום שלושים ותשע.

כל חייבי כריתות שלקו נפטרין מכריתותן, ולמה ארבעים? אומר המדרש¹¹², האדם נוצר בארבעים יום ועבר על התורה שניתנה לארבעים, יום ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו. וכן אתה מוצא באדם הראשון, כשנצטוו ועבר לקה העולם ארבעים עונשים. אדם הראשון עשרה, חוה עשרה, הנחש עשרה, והאדמה עשרה, וכן במרגלים.

לאור כל האמור למעלה מובן היטב מדוע בפרשת ניצבים הנקראת לפני ראש השנה ועוסקת במצות התשובה, ארבעים פסוקים.

¹¹⁰ שער הקדושה פרק שני.

¹¹¹ יתרו תורה אור, ד.

¹¹² במדבר רבה ה, ד.